arealą. Kitur jis pasitaikė tik kaip išimtis (Pribitka, Plungės raj.). Jo kilmės istoriją dar teks gvildenti ateityje.

Moterų kaukolių ypatybės iš esmės tos pačios, kaip ir vyrų, tik reikia pabrėžti jų smegeninės polinkį į hipermorfiją, be to, šiek tiek labiau suplokštėjusį viršutinį veido aukštą ir aukštesnes akiduobes.

Gintautas Česnys, Inga Binkauskaitė, Eglė Mitraitė

NAUJI VĖLYVOJO FEODALIZMO RYTŲ AUKŠTAIČIŲ-KUPIŠKĖNŲ ANTROPOLOGINIAI RADINIAI

Lietuvių etnogenezei nušviesti ypač svarbūs radiniai iš respublikos pakraščių, šia prasme įdomi ir pastaraisiais metais Kupiškio rajone - Elniškiuose, Alizavos apyl. (A. Varnas), Plundakuose ir Paketuriuose, Aukštupėnų apyl. (P. Tebelškis) - iškasta XVI a. - XVIII a. pradžios antropologinė medžiaga.

Kupiškėnai vyrai (1 lent.) pasižymėjo vidutinio ilgio, siaura ir žemoka, dolichomezokranine smegenine, vidutinio pločio, žemu, mezeniniu veidu, mažų matmenų veido detalėmis, smarkiai atsikišusia nosimi su saikingai išvešėjusia šaknimi. Veido horizontali profiliuotė saikinga, apie tai liudija vidutiniškos nazomaliarinio ir zigmaksiliarinio kampų reikšmės.

Vėlyvųjų viduramžių Lietuvos kaimo vyrų kraniologinėje medžiagoje faktorinės analizės būdu buvo išskirta keletas vietinių antropoliginių tipų (G. Česnys, 1985). Rytų aukštaičiai kupiškėnai artimiausi vadinamajam VI tipui - dolichomezokraniniam smulkiaveidžiui, saikingos profiliuotės, mezohipomorfinės (smulkokos) smegeninės. Nors šis tipas sinchroniniame fone išsibarstęs Lietuvos teritorijoje mozaikos pavidalu, vis dėlto jis dažniau aptinkamas rytų aukštaičių tarmės arealo ŠR pakraštyje bei etniniame paribyje (Plaučiškiai, Pakruojo raj., Ažugiriai, Utenos raj., Vaistomas, Smurgainių raj., BTSR). Taigi kupiš-

1 lentelė

Kupiškėnų rinktinės serijos kraniologinės ypatybės

Nr pagal Martiną	Požymio pavadinimas	Vyrų kaukolės M/N/	S	Moterų kaukolės M/N/	S
1	Smegeninės ilgis	181,6/14/	6,7	175,6/9/	2,3
8	Smegeninės plotis	138,8/14/	4,7	135,2/9/	4,3
9	Kaktos plotis	95,1/14/	5,5	93,2/8/	3,1
17	Smegeninės aukštis	133,0/14/	4,8	124,9/9/	4,9
45	Veido plotis	132,2/14/	6,0	125,0/9/	3,6
48	Veido viršaus aukštis	69,7/13/	2,7	67,5/8/	4,3
51	Akiduobės plotis	41,6/13/	2,4	41,9/9/	1,5
52	Akiduobės aukštis	33,0/14/	2,9	33,6/9/	2,1
54	Nosies plotis	24,1/14/	1,9	24,4/9/	1,8
55	Nosies aukštis	50,1/14/	3,9	49,7/9/	2,8
75/1/	Nosies kampas	29,9/9/	6,6	29,0/7/	3,7
77	Nazomaliarinis kampas	140,0/14/	4,3	138,8/8/	3,6
∠ zm'	Zigomaksiliarinis kampas	126,4/14/	6,1	129,0/8/	4,8
DS:DC	Dakrialinis rodiklis	53,4/13/	8,8	56,3/9/	9,6
SS:SC	Simotinis rodiklis	40,1/11/	8,6	42,3/9/	9,6
8:1	Smegeninės rodiklis	76,4/14/	3,1	77,0/9/	3,0
48:45	Veido viršaus rodiklis	52,6/13/	2,8	54,0/8/	3,6
52:51	Akiduobės rodiklis	78,4/13/	5,1	80,2/9/	5,4
54:55	Nosies rodiklis	47,9/14/	4,0	49,3/9/	4,8

kėnų rinktinė papildo šio tipo juostą šiaurėje. Šiam tipui būdingų savybių kilmę bus galima paaiškinti tada, kai susikaups pakankamai palyginamosios antropologinės medžiagos į Š ir R nuo mūsų respublikos.

Moterų kupiškėnių kaukolės šiek tiek kitokios. Smegeninės masyvumas ir forma tokie patys kaip vyrų, o veido matmenys bei jo detalių dydis ir forma smarkiai skiriasi: moterų nosis sąlygiškai labiau išsišovusi veide, jos šaknis smarkiau išvešėjusi, veido viršutinis aukštas ryškiau, o vidurinis - saikingiau profiliuotas. Kadangi minėtiems skirtumams nėra būdinga viena kuri nors kryptis, svarbi rasinei diagnostikai, tai juos kol kas tenka aiškinti atsitiktinumu, atsiradusiu dėl mažoko tirtųjų kaukolių skaičiaus.

Gintautas Česnys, Rimantas Jankauskas

XV-XVII A. VARNIŲ KAPINYNĄ PALIKUSIOS POPULIACIJOS KRANIOLOGIJA, REKONSTRUKCINĖ SOMATOLOGIJA IR PALEOPATOLOGIJA

1987 m. buvo tyrinėtas vadinamasis II kapinynas, prie buvusios Varnių seminarijos, datuojamas XV-XVII a. (žr. šios knygos p. 154). Atsirado proga dar kartą panagrinėti senųjų varniškių antropologiją.

Vyrų kaukolės (1 lent.) pasižymi stambia smegenine, dolichokranija, vidutinių matmenų mezeniniu veidu, plačiomis ir žemomis, chamekonchinėmis akiduobėmis, vidutinių matmenų mezorinine nosimi, saikingai išsišovusia veide, ryškiai išvešėjusia jos šaknimi. Veido horizontali profiliuotė ryški. Visomis savybėmis šio Varnių kapinyno populiacija labai artima Varnių šv. Aleksandro bažnyčios ir šventoriaus kapų populiacijai (J. Genys, G. Česnys, R. Jankauskas, 1987), tik skiriasi pailgesne smegenine ir griežčiau profiliuotu veidu. Turint galvoje tai, kad šis kapinynas yra ankstyvesnis už kapus prie šv. Aleksandro